

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

ภาษาญี่ปุ่นเชิงสังคมและวัฒนธรรม Japanese Language in Social and Cultural Aspects

พัชราพร แก้วกฤษณ์

ภาษาญี่ปุ่นเชิงสังคมและวัฒนธรรม

โครงการหนังสือวิชาการที่น่าพิมพ์ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ให้จัดพิมพ์และจำหน่ายในราคาเย่อเยา

ถ่ายเอกสารแทนการใช้หนังสือ
คือการทำลายภูมิปัญญาสร้างสรรค์

ภาษาญี่ปุ่นเชิงสังคมและวัฒนธรรม

พัชรพร แก้วกฤษฎางค์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์

สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2564

พัชรพร แก้วกฤษฎาวงศ์.

ภาษาญี่ปุ่นเชิงสังคมและวัฒนธรรม = *Japanese language in social and cultural aspects.*

1. ภาษาญี่ปุ่น -- แง่สังคม. 2. ภาษากับวัฒนธรรม -- ญี่ปุ่น. 3. ภาษาญี่ปุ่น -- การศึกษาและการสอน.
4. ภาษา -- แง่สังคม. 5. ภาษาถิ่น. 6. ภาษากับเพศ.

PL524.75

ISBN 978-616-314-659-5

ISBN (e-book) 978-616-314-671-7

ลิขสิทธิ์ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พัชรพร แก้วกฤษฎาวงศ์
สงวนลิขสิทธิ์

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1 เดือนมกราคม 2564

จำนวน 50 เล่ม

ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ (e-book) เดือนมกราคม 2564

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ท่าพระจันทร์: อาคารธรรมศาสตร์ 60 ปี ชั้น U1 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ถนนพระจันทร์ กรุงเทพฯ 10200 โทร. 0-2223-9232

ศูนย์รังสิต: อาคารโดมบริหาร ชั้น 3 ห้อง 317 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 12121

โทร. 0-2564-2859-60 โทรสาร 0-2564-2860

<http://www.thammasatpress.tu.ac.th>, e-mail: unipress@tu.ac.th

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ภาพปก: <https://www.freepik.com>

ราคาเล่มละ **240.-** บาท

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(9)
บทที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาษา	
1. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาษาและศาสตร์แห่งภาษา	1
2. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาษาศาสตร์สังคม	10
3. สรุป	14
4. แบบฝึกหัดท้ายบท	15
บทที่ 2 ภาษากับถิ่นฐาน	
1. ภาษาถิ่นกับภาษามาตรฐาน	17
2. เส้นแบ่งเขตภาษาถิ่น	19
3. ความหลากหลายของภาษาถิ่น	24
4. ภาษาถิ่นกับภาพลักษณ์	37
5. การสัมผัสภาษา	43
6. สรุป	45
7. แบบฝึกหัดท้ายบท	46
บทที่ 3 ภาษากับเพศ	
1. การใช้ภาษาที่แตกต่างระหว่างเพศชายและหญิง	47
2. ภาพลักษณ์ของเพศกับภาษา	63
3. แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของภาษากับเพศ	67
4. สรุป	70
5. แบบฝึกหัดท้ายบท	71

บทที่ 4 ภาษากับวัย

1. ภาษาวัยรุ่น	74
2. แนวโน้มของภาษาวัยรุ่น	92
3. ภาษาเด็ก	93
4. ภาษาของผู้ใหญ่วัยทำงานและภาษาผู้สูงวัย	94
5. สรุป	97
6. แบบฝึกหัดท้ายบท	98

บทที่ 5 ภาษากับสถานะทางสังคม ภาพลักษณ์ตัวละคร

1. ภาษากับระดับชั้นทางสังคม	99
2. ภาษาเฉพาะวงการ	104
3. ภาพลักษณ์ตัวละครกับภาษา	109
4. ลักษณะเด่นของการใช้ภาษาสร้างภาพลักษณ์ตัวละคร	110
5. สรุป	116
6. แบบฝึกหัดท้ายบท	117

บทที่ 6 ภาษากับบริบทการสื่อสาร

1. ทำเนียบภาษาและวจนลีลา	118
2. บริบทการสื่อสาร	120
3. กาลเทศะ	122
4. ผู้ร่วมเหตุการณ์สื่อสาร	124
5. หัวข้อและเป้าหมายการสื่อสาร	130
6. ช่องทางการสื่อสาร	131
7. การสลับภาษา	136
8. สรุป	139
9. แบบฝึกหัดท้ายบท	140

บทที่ 7 อวัจนภาษาในสังคมญี่ปุ่น

1. ปริภาษา	143
2. อากัปกิริยาท่าทาง	145
3. สีหน้า	148
4. สายตา	149
5. ระยะห่างระหว่างบุคคล	150
6. รูปลักษณ์ภายนอก	153
7. เวลา	154
8. สรุปรูป	156
9. แบบฝึกหัดท้ายบท	157

บทที่ 8 ความหมายระดับถ้อยคำกับการสื่อสาร

1. ความหมายระดับถ้อยคำ	159
2. หลักความร่วมมือ	161
3. วัจนกรรม	165
4. สรุปรูป	171
5. แบบฝึกหัดท้ายบท	172

บทที่ 9 ความสุภาพในภาษาญี่ปุ่น

1. หลักความสุภาพ	175
2. หน้าที่กับความสุภาพ	179
3. พุดภาษาญี่ปุ่นอย่างไรจึงสุภาพ	183
4. สรุปรูป	199
5. แบบฝึกหัดท้ายบท	200

บทที่ 10 การสื่อสารต่างวัฒนธรรม

1. มิติทางวัฒนธรรม	204
2. แนวคิดที่เป็นลักษณะเด่นของสังคมญี่ปุ่น	208
3. ข้อห้ามในการสื่อสารภาษาญี่ปุ่น	218
4. ข้อควรระวังในการสื่อสารภาษาญี่ปุ่น	220
5. การสื่อสารผ่านการแปล	223
6. ภาษาญี่ปุ่นสำหรับชาวต่างชาติ	225
7. สรุป	229
8. แบบฝึกหัดท้ายบท	231
 เอกสารอ้างอิง	 232
บรรณานุกรม	246

คำนำ

การศึกษาภาษาต่างประเทศไม่เพียงเป็นการศึกษาเพื่อให้มีความรู้ด้านไวยากรณ์ ศัพท์ต่าง ๆ แต่รวมถึงการศึกษาเพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการนำไปใช้สื่อสารให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับสังคม วัฒนธรรม แนวคิด ค่านิยมที่สะท้อนสู่ภาษาด้วย ดังนั้นการที่ผู้เรียนจะสามารถสื่อสารให้เหมาะสมมีประสิทธิภาพและราบรื่น ผู้เรียนจึงจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรม แนวคิด ค่านิยมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของภาษาอย่างแยกกันไม่ได้ นอกจากนี้ในการเรียนภาษาต่างประเทศและการดำรงอยู่ในโลกไร้พรมแดนดังยุคปัจจุบัน ผู้เรียนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสื่อสารต่างวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างทางวัฒนธรรม

ผู้เขียนมุ่งหมายให้ผู้เรียนเข้าใจภาษาญี่ปุ่น สังคมวัฒนธรรม ธรรมเนียมปฏิบัติ แนวคิดค่านิยมของชาวญี่ปุ่นที่สะท้อนผ่านการใช้ภาษาของชาวญี่ปุ่น รวมถึงเข้าใจวิธีการสื่อสารของชาวญี่ปุ่น สามารถสื่อสารกับชาวญี่ปุ่นที่มีภาษาและภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่แตกต่างได้ และสามารถดำรงอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างได้อย่างเข้าใจ

ตำราเล่มนี้ประกอบด้วยเนื้อหาจำนวน 10 บท กล่าวคือ 1. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาษา 2. ภาษากับถิ่นฐาน 3. ภาษากับเพศ 4. ภาษากับวัย 5. ภาษากับสถานะทางสังคม ภาพลักษณ์ตัวละคร 6. ภาษากับบริบทการสื่อสาร 7. อวัจนภาษาในสังคมญี่ปุ่น 8. ความหมายระดับถ้อยคำกับการสื่อสาร 9. ความสุภาพในภาษาญี่ปุ่น 10. การสื่อสารต่างวัฒนธรรม

ตำราเล่มนี้ให้ความสำคัญกับการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย และได้ใส่เสียงอ่านของอักษรคันจิกำกับด้วย เพื่อให้ผู้เรียนที่มีความรู้ภาษาญี่ปุ่นระดับขั้นต้นสามารถอ่านหรือศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมได้ง่ายขึ้น ขณะเดียวกันตำราเล่มนี้ให้ความสำคัญกับความรู้ด้านศัพท์เฉพาะด้านภาษาศาสตร์ภาษาญี่ปุ่นด้วย จึงได้ใส่ศัพท์เฉพาะด้านภาษาญี่ปุ่นไว้ตามความเหมาะสม ในบางกรณีมีภาษาอังกฤษเทียบเคียงเพื่อเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจศึกษา

เพิ่มเติมต่อไป นอกจากนี้มีการยกตัวอย่างประกอบเพื่อให้เห็นการใช้ภาษาจริงในสังคม
ญี่ปุ่น และมีแบบฝึกทำยบทเพื่อให้ผู้เรียนทบทวนและประยุกต์ใช้ความรู้ในการคิด
วิเคราะห์ ค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยตนเอง สำหรับผู้ที่สนใจศึกษาเชิงลึกอย่างละเอียดในแต่ละ
หัวข้อ สามารถหาความรู้เพิ่มเติมได้จากเอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม

ภาพประกอบในตำราเล่มนี้วาดโดยนางสาววิภาวี วรรณศิริพร และนางสาว
วิภาวรรณ จันทิมาภา ขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

พัชรพร แก้วกฤษฎางค์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กุมภาพันธ์ 2563

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาษา

1. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาษาและศาสตร์แห่งภาษา

1.1 ภาษา คือ อะไร: นิยามและหน้าที่ของภาษา

ภาษา คือ สื่อที่เป็นสัญลักษณ์ซึ่งมนุษย์ใช้เพื่อถ่ายทอดข้อมูล สื่อสารเพื่อความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นเครื่องมือสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและดำรงรักษาความสัมพันธ์นั้นให้ยืนยงต่อไป ภาษามีแบบแผนและเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้

ลักษณะภาษาของมนุษย์สามารถสรุปได้ดังนี้ (Rudy, 1990, 小泉, 1995, 田中 และคณะ, 1998, 桑野・朝妻, 2015)

1) ประกอบขึ้นด้วยสัญลักษณ์กับความหมาย ซึ่งไม่ได้ถูกกำหนดเป็นสากลอย่างมีเหตุผล เป็นเรื่องที่ต้องเรียนรู้จึงจะเข้าใจ (恣意性, arbitrariness) เช่น สัญลักษณ์เสียงผู้ซื้อสัตย์ของมนุษย์ถูกกำหนดให้มีสัญลักษณ์หรือคำเรียกที่แตกต่างกันในแต่ละภาษา ในภาษาอังกฤษเรียกว่า “dog” ในภาษาไทยเรียกว่า “สุนัข” ในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า 「いぬ」

2) มีระบบ มีกฎเกณฑ์ มีความสัมพันธ์กันทั้งทางไวยากรณ์และเชิงมโนทัศน์ (統合関係・連合関係, syntagmatic relation/paradigmatic relation) เช่น “เขาอ่านหนังสือ” ในภาษาไทย คำนามที่เป็นประธานหรือผู้กระทำการ “เขา” อยู่หน้าคำกริยา “อ่าน” และตามด้วยคำนามที่เป็นกรรมของกริยา “หนังสือ” ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ หากสลับประธานกับกริยาเป็น “หนังสืออ่านเขา” จะเป็นประโยคที่ไม่สัมพันธ์กันในเชิงมโนทัศน์ แม้ “หนังสือ” และ “เขา” จะเป็นคำนาม แต่เนื่องจาก “หนังสือ” เป็นสิ่งไม่มีชีวิตจึงไม่สามารถ “อ่าน” ได้ ดังนั้นประโยคที่สื่อความจะต้องมีความสัมพันธ์กันทั้งทางไวยากรณ์และเชิงมโนทัศน์

3) ข้ามกาล ใช้สื่อเรื่องที่ไม่อยู่ตรงหน้าหรือไม่ใช่ปัจจุบันได้ (超越性, displacement) เช่น “เมื่อวานฉันอ่านหนังสือ” “พรุ่งนี้ฉันจะอ่านหนังสือ” ภาษาของมนุษย์สามารถอ้างถึงอดีตและอนาคตได้

4) สร้างสรรค์ งามอย่างไม่สิ้นสุด (生産性, productivity หรือ 無限性, infinity) มนุษย์สามารถสร้างประโยคที่ไม่เคยได้ยินหรือไม่เคยเห็นมาก่อน และสามารถสร้างสรรค์ประโยคได้อย่างไม่สิ้นสุด

นักภาษาศาสตร์ได้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของภาษา (Jakobson, 1960, Hymes, 1972, 小泉, 1995, พิณทิพย์ ทวยเจริญ, 2000, 藤田, 2010) โดยสามารถสรุปหน้าที่ 6 ประการของภาษาได้ดังนี้

1) หน้าที่ด้านอารมณ์หรือการแสดงออก (情動的機能, emotive function) เน้นตัวผู้พูด สื่อสารอารมณ์สู่ผู้ฟัง เช่น คำอุทาน 「えっ! ?」 “อ๊ย” แสดงความตกใจ

2) หน้าที่ด้านกำกับการตอบรับ (動能的機能, conative function) เน้นที่ตัวผู้ฟัง สื่อสารเพื่อมุ่งหมายที่จะได้ปฏิกิริยาตอบกลับจากผู้ฟัง เช่น สำนวนขอร้อง 「～してくださいか」 “ทำ...ให้หน่อยได้ไหม (คะ/ครับ)” กรณีของภาษาญี่ปุ่นหมายถึงสำนวนพูดอ้อม เช่น 「暑いんですね。」 “ร้อนจังเนอะ (คะ/ครับ)” เป็นความหมายตรงตามอักษร แต่ประโยคนี้มีความหมายของการขอร้องให้ช่วยเปิดเครื่องปรับอากาศให้มากกว่าการบรรยายถึงสภาพอากาศ

3) หน้าที่ด้านอ้างอิง (指示的機能, referential function) เน้นที่บริบท สื่อสารเรื่องราวต่าง ๆ ในลักษณะข้อเท็จจริง เช่น 「オリンピックは2020年に東京で開催される。」 “โอลิมปิกจะจัดขึ้นที่โตเกียวในปี ค.ศ. 2020”

4) หน้าที่ด้านความงามกวีศิลป์ (詩的機能, poetic function) เน้นที่สาร ใช้ภาษาช่วยเพิ่มความหมายเชิงศิลป์ให้แก่ตัวภาษา เช่น การเล่นคำ โคลงกลอน กวีนิพนธ์

5) หน้าที่สื่อสารสัมพันธ์ (交話的機能, phatic function) เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง เช่น การทักทาย

6) หน้าที่ด้านยืนยันความเข้าใจ (メタ言語的機能, metalingual function) เน้นที่รหัส ใช้ภาษาเพื่ออธิบายภาษา เช่น คำจำกัดความของคำว่า “รหัส” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2003, น. 927) ระบุว่า รหัส หมายถึง เครื่องหมายหรือสัญญาณลับซึ่งรู้เฉพาะผู้ที่ตกลงกันไว้, ข้อความที่เปลี่ยนตัวอักษรอื่นแทนอักษรที่ต้องการ

จะใช้ หรือสลับตำแหน่งอักษรของข้อความนั้น หรือใช้สัญลักษณ์แทน เป็นต้น ซึ่งรู้กันเฉพาะผู้ที่รู้เกณฑ์การเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ, ระบบสัญลักษณ์ที่ใช้ในเครื่องมือเครื่องใช้อย่างกุญแจหรือตู้নির্যเป็นต้น เช่น เลขรหัสบัตรเครดิต.

1.2 ภาษาศาสตร์: ศาสตร์แห่งภาษา

ภาษาศาสตร์ คือ การศึกษาลักษณะภาษาของมนุษย์โดยใช้วิธีที่เป็นวิทยาศาสตร์ การศึกษาเกี่ยวกับภาษามีมาแต่โบราณกาลเริ่มตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาล ในโลกตะวันตก Plato (427-347 ปีก่อนคริสตกาล) ได้เขียนถึงเรื่องการทำเนิคำ และต่อมา Aristotle (384-322 ปีก่อนคริสตกาล) ผู้ซึ่งได้รับการขนานนามว่าเป็นบิดาแห่งไวยากรณ์ตะวันตกได้ศึกษาภาษาในด้านลักษณะคำ คำนาม คำกริยา ขณะที่ซีกโลกตะวันออกกล่าวกันว่าการศึกษาภาษาด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ที่เก่าแก่และสมบูรณ์ที่สุดคือ “Astadhyayi” หรือ “คัมภีร์แปดบท” เขียนขึ้นเมื่อราว 600 ปีก่อนคริสตกาล โดย Panini ปรมาจารย์ด้านภาษาสันสกฤตซึ่งเป็นภาษาอินเดียโบราณ โดยศึกษาทั้งระบบไวยากรณ์ ระบบคำ และการออกเสียง ผลงานชิ้นเอกนี้เป็นการบรรยายเกี่ยวกับหลักไวยากรณ์ภาษาสันสกฤตที่สมบูรณ์มากที่สุดเล่มหนึ่ง และมีอิทธิพลอย่างมากต่อแนวคิดการศึกษามานุษยวิทยา เนื่องจากมีการบรรยายที่กระชับและครอบคลุม สอดคล้องกับลักษณะความเป็นจริง แม้ในปัจจุบันยังมีการนำมาใช้อ้างอิง (พิณทิพย์ ทวยเจริญ, 2000, น.1-3)

ในยุคกลาง การศึกษาส่วนใหญ่เป็นการศึกษาภาษาละตินและภาษาตะวันตก อย่างไรก็ตาม ในศตวรรษที่ 18 เริ่มมีการหันมาสนใจภาษาทางตะวันออกมากขึ้น จากการค้นพบความเชื่อมโยงระหว่างภาษาตะวันออกและภาษาตะวันตกของ Sir William Jones (ค.ศ. 1746-1794) ที่ศึกษาภาษาสันสกฤตและค้นพบความคล้ายคลึงในความสัมพันธ์ด้านเสียงอย่างเป็นระบบในเชิงภาษาศาสตร์ระหว่างภาษาสันสกฤตกับภาษาละตินและภาษากรีก การค้นพบนี้เป็นการจุดประกายการศึกษาภาษาในตระกูลภาษาอินโดยูโรเปียน (インド・ヨーロッパ語族, Indo-European language family) ในเชิงภาษาศาสตร์เปรียบเทียบ (比較言語学, comparative linguistics) และภาษาศาสตร์เชิงประวัติ (歴史言語学, historical linguistics) ซึ่งต่อมาในศตวรรษที่ 19 มีการศึกษาวิจัยกันอย่างกว้างขวางในทวีปยุโรป โดยเฉพาะประเทศเยอรมนี

ต่อมาในศตวรรษที่ 20 นับเป็นต้นกำเนิดของการศึกษาภาษาศาสตร์สมัยใหม่ Ferdinand de Saussure (ค.ศ. 1857-1913) นักภาษาศาสตร์ชาวสวิตเซอร์แลนด์ผู้ซึ่งได้รับการกล่าวขานว่าเป็นผู้วางรากฐานการศึกษาภาษาศาสตร์สมัยใหม่และภาษาศาสตร์โครงสร้างนิยม (構造主義言語学, structural linguistics) แนวคิดที่สำคัญของเขามีบทบาทในการศึกษาภาษาศาสตร์แขนงต่าง ๆ จวบจนปัจจุบัน (小林, 1975, 加賀野井, 2001) ในที่นี้จะขอยกมาเพียงบางส่วนเพื่อเป็นพื้นฐานนำไปสู่ความเข้าใจภาษากับสังคม ดังนี้

แนวคิดเรื่องสัญลักษณ์กับความหมาย

Ferdinand de Saussure กล่าวว่าภาษา คือ สัญลักษณ์ หรือ sign (記号) ซึ่งประกอบด้วย 2 สิ่ง กล่าวคือ

- 1) รูปภาษาที่ก่อให้เกิดความหมายหรือ signifier (能記 : 意味するもの) และ
- 2) ตัวความหมายหรือ signified (所記 : 意味されるもの) ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างสองสิ่งนี้เป็นการกำหนดขึ้นตามอำเภอใจ ไม่สามารถหาความเป็นเหตุเป็นผลได้

ตัวอย่างเช่น การกล่าวว่า “TREE” เป็นรูปภาษาที่ผู้คนที่ใช้ภาษาอังกฤษกำหนดขึ้น (signifier) เพื่อแสดงความหมาย (signified) ดังตัวอย่างด้านล่าง

แนวคิดนี้ของเขาถูกอ้างถึงอย่างกว้างขวางในการศึกษาสัญลักษณ์และภาษาศาสตร์

แนวคิดเรื่อง Langue และ Parole

Langue (ラング, language) หมายถึง ภาษาที่เป็นกฎเกณฑ์ ระบบสัญลักษณ์ที่คนในสังคมเข้าใจร่วมกัน เป็นข้อเท็จจริง หรือองค์ความรู้ทางภาษาที่คนในสังคมมีส่วนร่วม การศึกษาภาษาด้วยวิธีเชิงวิทยาศาสตร์ตั้งแต่ในอดีตนั้นให้ความสนใจภาษาที่เป็นลักษณะ Langue นี้ เช่น การศึกษาระบบไวยากรณ์ ระบบเสียง ของภาษาต่าง ๆ ในตระกูลภาษาอินโดยูโรเปียน

ในอีกด้านหนึ่ง Parole (パロール, speaking) หมายถึง ภาษาที่ใช้ในสถานการณ์จริง การออกเสียง ทำนองเสียง การเลือกคำ สำนวน สิ่งที่มีมนุษย์เราพูดออกมาหรือเขียนออกมา ทั้งหมดนี้ล้วนจัดเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล ภาษาในแง่นี้จึงมีความแตกต่างเฉพาะบุคคล ความเป็นปัจเจกสูง และเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์บริบทแวดล้อม แม้ Saussure จะสนใจศึกษาภาษาที่เป็นกฎเกณฑ์ทางสัญลักษณ์หรือ Langue แต่แนวคิดนี้ของเขาได้วางรากฐานการศึกษาภาษาศาสตร์ในวงกว้าง รวมถึงภาษาศาสตร์เชิงจิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ในการศึกษาภาษาศาสตร์ปัจจุบันได้ให้ความสนใจกับการศึกษาภาษาที่เป็นลักษณะ Parole นี้มากขึ้นโดยเฉพาะภาษาศาสตร์สังคม

แนวคิดเรื่องภาษาศาสตร์เชิงประวัติและการศึกษาภาษาศาสตร์เฉพาะสมัย

การศึกษามานุษยวิทยาเชิงประวัติหรือเชิงข้ามสมัย (つうじげんごがく, diachronic linguistics) เป็นการศึกษาภาษาตามความเปลี่ยนแปลงของเวลา เช่น การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงของเสียง 「か」 ตั้งแต่สมัยเฮอัน (ค.ศ. 794-1185) จนถึงปัจจุบัน การศึกษามานุษยวิทยาเชิงประวัติเป็นกระแสหลักของการศึกษามานุษยวิทยาในยุโรปช่วงก่อนยุคศตวรรษที่ 20

การศึกษาเฉพาะสมัยหรือร่วมเวลา (きょうじげんごがく, synchronic linguistics) เป็นการศึกษาภาษาเน้นเฉพาะสมัยในสภาพที่เป็นจริง เช่น การศึกษาออกเสียง 「か」 ในวัยรุ่นญี่ปุ่นย่านชานเมืองโตเกียว

Saussure มีมุมมองว่าภาษาไม่ได้เพียงดำรงอยู่ในเชิงประวัติข้ามช่วงเวลา แต่ภาษาทำหน้าที่และถูกใช้ในช่วงเวลาเดียวกัน การมีภาษาร่วมเวลาจึงมีภาษาข้ามสมัย เขาจึงให้ความสำคัญกับการศึกษามานุษยวิทยาเชิงร่วมสมัย แนวคิดนี้นำมาสู่กระแสการศึกษามานุษยวิทยาเชิงร่วมสมัยและวางรากฐานภาษาศาสตร์สมัยใหม่

สำหรับประวัติศาสตร์การศึกษามานุษยวิทยาในประเทศญี่ปุ่น (ふるた つきしま 古田・築島 (1972)) พบว่ามีการศึกษาภาษาญี่ปุ่นมาตั้งแต่สมัยนาระ (ค.ศ. 710-794) และเฮอัน (ค.ศ. 794-1185) ในยุคนั้นภาษาญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับภาษาจีน ก่อนการกำเนิดอักษรคันจิ (อักษรภาษาญี่ปุ่น) นักวิชาการและชนชั้นสูงในยุคนั้นใช้อักษรจีนในการแต่งโคลงกลอน การเขียนบันทึกเรื่องราว เอกสารต่าง ๆ และมีการปรับเปลี่ยนจากภาษาจีนต้นฉบับจนบางส่วนกลายเป็นภาษาญี่ปุ่นสไตล์จีน (สิริมพร สุริยะวงศ์ไพศาล, 2012) และพบว่ามี การตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับประเภทคำ จากการที่พบว่ามีกริยาเกี่ยวกับ 「辞」 หากกล่าวโดยสรุปก็

คือ คำประเภทที่ไม่สามารถอยู่โดดๆ ได้ คำที่ไม่มีความหมายในตัวเอง คำแสดงไวยากรณ์ เช่น คำช่วย てにをは

ในสมัยเอโดะ (ค.ศ. 1603-1868) ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับภาษาญี่ปุ่นอย่างเป็นระบบ โดย ^{もとおりりなが} 本居宣長 (ค.ศ.1730-1801) แพทย์และนักวิชาการด้านวรรณกรรมคลาสสิกและภาษาญี่ปุ่นโบราณที่มีชื่อเสียงแห่งศตวรรษที่ 18 ^{もとおりりなが} 本居宣長 ได้อธิบายหลักภาษาญี่ปุ่นไว้ใน 『てにをは紐鏡』 (1771)

ต่อมาในสมัยเมจิ (ค.ศ. 1868-1912) ซึ่งเป็นสมัยที่ประเทศญี่ปุ่นพยายามเร่งพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าทัดเทียมกับตะวันตกด้วยการศึกษาวิชาการความรู้สมัยใหม่จากตะวันตก สมัยเมจิจึงเป็นสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน รวมถึงด้านการศึกษาภาษาญี่ปุ่นด้วย รัฐบาลวางนโยบายการศึกษาและมีการใช้ภาษาญี่ปุ่นหรือที่เรียกว่า 「国語」 เป็นภาษามาตรฐานในสถานศึกษา มีการจัดพิมพ์พจนานุกรมแบบสมัยใหม่จำนวนมากและหลากหลาย ทำมกลางกระแสลมตะวันตกนี้ การศึกษาและการวิจัยภาษาญี่ปุ่นในเชิงภาษาศาสตร์สมัยใหม่ เริ่มเบ่งบาน ในช่วงครึ่งหลังของสมัยเมจิ ^{うえだかずとし} 上田萬年 (ค.ศ. 1869-1937) นักวิชาการชาวญี่ปุ่น ที่ได้ศึกษาภาษาศาสตร์สมัยใหม่ของฝั่งตะวันตกและได้นำวิธีการศึกษาภาษาศาสตร์เข้ามา ประยุกต์กับการศึกษาภาษาญี่ปุ่น มีการศึกษาภาษาญี่ปุ่นเชิงประวัติ การศึกษาภาษาญี่ปุ่นเชิงเปรียบเทียบ การศึกษาภาษาถิ่นภาษาญี่ปุ่น มีการศึกษาภาษาญี่ปุ่นในแง่ Langue และ Parole และอื่นๆ อาจกล่าวได้ว่าช่วงปลายสมัยเมจิถึงช่วงต้นสมัยโชวะเป็นยุคเฟื่องฟูของการศึกษาภาษาศาสตร์ภาษาญี่ปุ่น มีนักวิชาการที่มีชื่อเสียงจำนวนมาก อาทิ ^{はしもとしんきち} 橋本進吉 (ค.ศ. 1882-1945) ^{ときえだもとき} 時枝誠記 (ค.ศ.1900-1967)

ในสมัยโชวะ (ค.ศ.1926-1989) ได้มีการวิจัยภาษาญี่ปุ่นเชิงภาษาศาสตร์อย่างกว้างขวางและลึกซึ้งมากขึ้น มีนักวิชาการที่มีชื่อเสียงจำนวนมาก อาทิ ^{さくまかなえ} 佐久間鼎 (ค.ศ.1888-1970) ^{みかみあきら} 三上章 (ค.ศ.1903-1971) ช่วงทศวรรษ 1950 มีการนำแนวคิดทฤษฎีภาษาศาสตร์ของทางสหรัฐอเมริกาเข้ามาประยุกต์ในการศึกษาภาษาศาสตร์ภาษาญี่ปุ่น ^{はっとりしろう} 服部四郎 (ค.ศ.1908-1995) เป็นนักภาษาศาสตร์ที่ได้รับการกล่าวขานว่าเป็นผู้วางรากฐานและพัฒนาการศึกษาภาษาศาสตร์ภาษาญี่ปุ่นให้มีความมั่นคงยิ่งขึ้น ^{はっとりしろう} 服部四郎 ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภาษาญี่ปุ่นหลากหลายแขนง ทั้งด้านเสียง ไวยากรณ์ ต้นกำเนิดภาษาญี่ปุ่น ดังเห็นได้ในหนังสือชุด “ภาษาศาสตร์ภาษาญี่ปุ่น” 『日本の言語学』 (全8巻) (1980) แต่งและเรียบเรียงโดย ^{はっとりしろう} 服部四郎 และคณะ เป็นหนังสือชุดที่รวบรวมงานวิจัยด้านภาษาศาสตร์ภาษาญี่ปุ่นที่สมบูรณ์มากที่สุดชุดหนึ่งและยังคงได้รับการอ้างอิงถึงแม้ในปัจจุบัน (^{うえの} 上野, 2001, น. 106-109)

1.3 แขนงวิชาของภาษาศาสตร์

ภาษาศาสตร์แบ่งเป็นแขนงหลักได้ดังนี้

1.3.1 ภาษาศาสตร์ทั่วไป

ภาษาศาสตร์ทั่วไป ศึกษาลักษณะต่าง ๆ ของภาษา สามารถแบ่งเป็นหลากหลายสาขาย่อย เช่น

1) สัทศาสตร์ (音声学, ^{おんせいがく} Phonetics) ศึกษาเกี่ยวกับเสียงและการออกเสียง อวัยวะและตำแหน่งต่าง ๆ ที่ใช้ในการออกเสียง เช่น ในภาษาญี่ปุ่นเสียง 「は」 กับ 「ひ」 แม้อยู่ในแถวเสียง /h/ เดียวกัน แต่ออกเสียงต่างกัน 「は」 มีตำแหน่งหรือฐานกรณ์ที่เส้นเสียงส่วน 「ひ」 มีฐานกรณ์ที่บริเวณเพดานแข็ง

2) สัทวิทยา (音韻論, ^{おんいんろん} Phonology) ศึกษาเกี่ยวกับระบบเสียง เช่น ในระบบเสียงในภาษาญี่ปุ่น เสียงกักหรือ 「促音」 ^{そくおん} จะไม่อยู่หน้าเสียงขุ่นหรือ 「濁音」 ^{だくおん} ตัวอย่างเช่น 「活動」 “กิจกรรม การเคลื่อนไหว” จะออกเสียงว่า 「かつどう」 เนื่องจาก 「ど」 เป็นเสียงขุ่น ขณะที่ 「葛藤」 “การต่อสู้ ขัดแย้ง” จะออกเสียงว่า 「かつとう」 เนื่องจาก 「と」 ไม่ใช่เสียงขุ่น ดังนั้นเสียงกัก 「っ」 จึงสามารถอยู่หน้าตำแหน่งของ 「と」 ได้

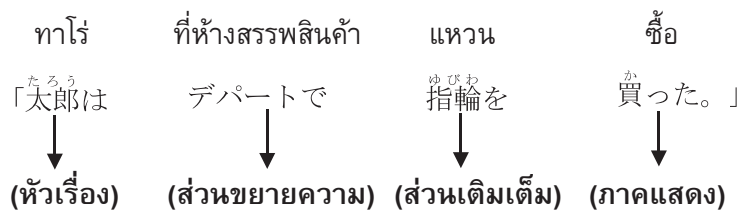
นอกจากนี้ ในภาษาญี่ปุ่นมีลักษณะการเปลี่ยนเสียงของคำประสมหรือที่เรียกว่า 「連濁」 ^{れんだく} คำบางคำเมื่อประสมกับคำอื่นจะมีการเปลี่ยนเป็นเสียงขุ่น โดยมีข้อกำหนดด้านความหมาย กล่าวคือ คำนั้นจะเปลี่ยนเป็นเสียงขุ่นหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับว่าคำนั้นทำหน้าที่ใด หากทำหน้าที่เป็นส่วนขยายจะกลายเป็นเสียงขุ่น แต่หากไม่ใช่เป็นส่วนขยาย แต่เป็นการเรียงในลักษณะที่มีความสำคัญเชิงความหมายเท่าเทียมกัน คำนั้นจะไม่เปลี่ยนเป็นเสียงขุ่น 大津 (2009, น. 23) ได้ยกตัวอย่างไว้ดังนี้

คำหน้าเป็นส่วนขยายของคำหลัง → 「仕事帰り」 (仕事^{しごと}の帰^{かえ}り) “การกลับจากทำงาน” 「た^たらばか^かに」 (か^かにの^{いっしゅ}一種) “ปฐชนิดหนึ่งที่เรียกว่าทาราบะ” 「山川」 (山^{やま}の^{かわ}川) “แม่น้ำบนภูเขา”

คำหน้าไม่ใช่ส่วนขยายของคำหลัง → 「行き帰り」 (行^いきと^{かえ}り) “การไปและกลับ” 「さ^さるか^{がっせん}に^{かっせん}合戦」 (さ^さると^かか^かにの^{かっせん}合戦) “การต่อสู้ระหว่างลิงกับปู” 「山川」 (山^{やま}と^{かわ}川) “ภูเขาและแม่น้ำ”

3) วจิวิภาค หรือ วิทยาหน่วยคำ (形態論, Morphology) ศึกษาภาษาในระดับคำ เช่น คำอุปสรรค ปัจจัย ในที่นี้ขอยกตัวอย่างจาก 石黒 (2013, น.11) เกี่ยวกับคำปัจจัย 「～人」 ที่มีแบบแผนของการประกอบหลังคำหลักและเสียงอ่าน กล่าวคือ จะอ่านว่า 「こん」 สำหรับคำหลักที่สามารถต่อท้ายด้วยกริยา 「する」 กรณีอื่นจะอ่านว่า 「じん」 ดังเช่น 「こん」 ในคำว่า 「管理人」 “ผู้จัดการ”, 「仕事人」 “ผู้ช่ำชองในการทำงานนั้น”, 「保証人」 “ผู้รับรอง”, 「世話人」 “ผู้ดูแล” เนื่องจากทุกคำสามารถต่อท้ายด้วย 「する」 กล่าวคือ 「管理する “จัดการ”, 「仕事する “ทำงาน”, 「保証する “รับรอง”, 「世話する “ดูแล” อ่านว่า 「じん」 ในคำว่า 「関西人」 “ชาวคันไซ”, 「外国人」 “ชาวต่างชาติ”, 「芸能人」 “ศิลปินดารา”, 「社会人」 “สมาชิกของสังคมหรือคนที่สำเร็จการศึกษาและทำงานในสังคมจริง”」

4) วากยสัมพันธ์ (統語論, Syntax) ศึกษาภาษาความสัมพันธ์และหน้าที่ขององค์ประกอบในประโยค เช่น ประโยค “ทาโร่ซื้อแหวนที่ห้างสรรพสินค้า” ด้านล่างนี้

สฤณีรัตน์ เนียรเจริญสุข และคณะ (2014, น. 56)

5) อรรถศาสตร์ (意味論, Semantics) ศึกษาเกี่ยวกับความหมาย คำพ้องความหมาย คำที่มีหลายความหมาย การอุปมา เช่น 「[ビール／ダンス／音楽] でもどうですか。」 (大津, 2009, น. 81) ประโยคเหล่านี้ แม้ไม่ได้พูดคำกริยาครบถ้วนตามหลักไวยากรณ์ กล่าวคือ 「ビールを飲む」 「ダンスをする」 「音楽を聞く」 แต่โดยปกติผู้ฟังจะสามารถเข้าใจได้ว่าหมายถึง “ดื่มเบียร์ เต้นรำ ฟังเพลง” เนื่องจากคำแต่ละคำมีองค์ประกอบด้านความหมายอยู่ในตัว เช่น “เบียร์” มีองค์ประกอบด้านความหมาย “ดื่ม” ดังนั้นผู้ฟังจึงเข้าใจได้ว่าเป็นการชวนดื่มเบียร์ แม้ไม่ได้กล่าวคำว่า 「飲む」 “ดื่ม” ในประโยค 「ビールでもどうですか。」

6) วัจนปฏิบัติศาสตร์ (語用論, Pragmatics) ศึกษาความหมายของรูปภาษาระดับถ้อยคำ ระดับข้อความ โดยให้ความสำคัญกับสถานการณ์ ความสัมพันธ์กับสังคมวัฒนธรรม เช่น ในภาษาญี่ปุ่นมักไม่ปฏิเสธอย่างชัดเจน แต่ใช้สำนวนอ้อมค้อมหรือละไว้ ดังตัวอย่าง

(1)

A: ^{あしたうち} 明日家へいらっしやいませんか。 “พรุ่งนี้มาบ้านฉันไหมคะ/ครับ”

B: ^{あした} 明日はちょっと…。 “พรุ่งนี้ อืม...”

รูปแบบการปฏิเสธแบบอ้อมค้อมข้างต้นนี้สามารถพบได้ในตำราเรียนภาษาญี่ปุ่นเบื้องต้นในหัวข้อการปฏิเสธคำชักชวน

วัจนปฏิบัติศาสตร์มีความสัมพันธ์กับการตีความหมาย สถานการณ์ สังคม วัฒนธรรม จึงนับได้ว่าเกี่ยวข้องกับภาษาศาสตร์สังคมอย่างมาก

1.3.2 ภาษาศาสตร์เชิงสหวิทยาและภาษาศาสตร์ประยุกต์

ภาษาศาสตร์เชิงสหวิทยา คือ การศึกษาภาษาในมุมมองที่สัมพันธ์กับสาขาวิชาอื่นเชิงสหศาสตร์ ซึ่งแบ่งออกเป็นหลายแขนง เช่น สังคมวิทยา มานุษยวิทยา จิตวิทยา ประสาทวิทยา

1) ภาษาศาสตร์จิตวิทยา (^{しんりげんごがく}心理言語学, Psycholinguistics) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับพฤติกรรมมนุษย์ที่เป็นลักษณะทางจิตวิทยา เนื่องจากการใช้ภาษาของมนุษย์มีองค์ประกอบสำคัญทางจิตวิทยาร่วมด้วย หัวข้อศึกษามีทั้งด้านระบบการสื่อสารทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา การเรียนรู้ภาษาแม่ของเด็ก การรับรู้ภาษา การสูญเสียความสามารถทางภาษา ความบกพร่องทางภาษา การศึกษาในหัวข้อเหล่านี้สัมพันธ์กับระบบสมองระบบประสาทด้วย

2) ภาษาศาสตร์ประสาทวิทยา (^{しんけいげんごがく}神経言語学, Neurolinguistics) ศึกษาการทำงานของสมองและระบบประสาทกับการใช้และพัฒนาการด้านภาษา หัวข้อศึกษาเน้นความสัมพันธ์ของส่วนสมองที่มีผลทำให้เกิดการสูญเสียความสามารถด้านภาษา ความผิดปกติทางการพูดหรือการได้ยิน ความผิดปกติด้านความเข้าใจคำศัพท์หรืออักษร การศึกษาภาษาศาสตร์จิตวิทยาและภาษาศาสตร์ประสาทวิทยาในเชิงสหวิทยามักต้องอาศัยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทางการแพทย์และคอมพิวเตอร์

3) ภาษาศาสตร์มานุษยวิทยา (^{じんるいげんごがく}人類言語学, Anthropological linguistics) ศึกษาแนวคิด ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ผ่านภาษา หัวข้อศึกษาเน้นการพิจารณาภาษาที่ใช้ในกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมในกลุ่มชนหรือชาติพันธุ์นั้น ภาษาศาสตร์มานุษยวิทยาสัมพันธ์กับภาษาศาสตร์สังคม